

cijah, ki so bile posledica oboroženega odpora koroških Slovencev v okviru Osvobodilne fronte, o življenju v taboriščih ter načrtih nacističnih oblastnikov in naposled o vrnitvi ter dolgotrajnem boju za vrnitev premoženja in odškodovanju.

Političnim pregnancem posveča pozornost *Claudia Kuretsidis-Haider*. Avstrijske stranke so po vojni skušale zajeti žrtve iz "svojih vrst" vsaka zase in jih tako instrumentalizirati. O odnosu socialističnega ministra Oskarja Helmerja do političnih žrtev bi pa verjetno bilo treba napisati kar posebno razpravo. Seveda bo to mogoče šele, ko bodo na voljo vsi viri. *Hannelore Burger* se s svojim prispevkom vrača k vprašanju nesnovne dobrine državljanstva in razpravlja, kaj vse je povezano s tem važnim dokumentom in nakazuje, s kakšnimi težavami so bili v vsakodnevnem življenju soočeni tisti, ki takega dokumenta niso imeli. *Alex Preminger* je svojo pozornost posvetil krogu ljudi, dejavnemu v pravnih poklicih in na področju kulture. Tudi tukaj so izginili zelo naglo vsi Judje. Na njih mesto so stopili drugi, ki niso bili nujno nacisti. Citira avtobiografijo Antona Dermote, ki je prav po "anšlusu", tako piše sam, stopil na mesto zaradi rasnih zakonov izbranih pevcev. Obenem pa je doživel prepričanje, ko so novi oblastniki priprli tasta, okrajnega glavarja.

Mala in zaključena knjižna serija *Rop in vrnitev - Avstrija od 1938 do danes* osvetljuje najkrutejši čas avstrijske zgodovine. S svojimi zgoščenimi prispevki, ki so napisani na osnovi temeljitih in obsežnih razprav, utegne postati važen vir za spoznavanje te zgodovine tudi za tiste, ki se z njo ne ukvarjajo profesionalno.

Avguštin Malle

Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 10, dodatek januar 1942 - september 1943. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2005, 631 strani.

Deseta knjiga iz zbirke *Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji* (sprva imenovana *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji*; dalje: DLRS), v kateri so objavljeni dokumenti političnih ter oblastnih organizacij in ustanov slovenskega odporništv in revolucije med drugo svetovno vojno, predstavlja v tej seriji zadnjo knjigo s kronološkim načelom kot edinim kriterijem pri razvrščanju objavljenih dokumentov. V prihodnje bo zaradi konceptualnih sprememb, pogojenih predvsem z naraščajočim obsegom arhivskega gradiva od leta 1943 dalje, podoba omenjene zbirke precej drugačna. Zasnovana bo tematsko in bo na začetku prioritarno objavljane dokumentov osrednjih političnih in oblastnih organov (zapisniki sej in drugih dokumentov izvršnega odbora Osvobodilne fronte, upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje, predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije).

Pričujočo knjigo je pripravil uredniški odbor v sestavi: Marjeta Adamič, Darinka Drnovšek, mag. Metka Gombač in Marija Oblak Čarni. Knjiga je zasnovana kot dodatek k prvim devetim knjigam, v katerih so bili objavljani dokumenti iz obdobja med marcem 1941 in septembrom 1943. V njej je objavljenih 141 dokumentov, ki zadevajo obdobje od januarja 1942 do septembra 1943. Na eni

strani prinaša dokumente, ki bi lahko bili, oziroma bi že morali biti objavljeni v eni izmed prejšnjih devetih knjig, pa so iz različnih razlogov izpadli, bodisi zaradi takšne uredniške presoje ali pa zaradi tega, ker posamezni dokumenti takrat še niso bili znani ali dostopni in so prišli v arhivsko ustanovo kasneje. Vendar ta skupina predstavlja manjši del v tej knjigi objavljenih dokumentov.

Poglavitno skupino predstavljajo dokumenti, ki so že bili objavljeni, in sicer predvsem v zborniku *Jesen 1942: Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča*, ki ga je pripravil takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja in je izšel leta 1963. Ker je v približno istem času začela izhajati serija DLRS, ki jo je pripravljala isti inštitut, dokumentov, ki so že bili objavljeni v zborniku *Jesen 1942* in bi jih bilo treba uvrstiti v tretjo in četrto knjigo DLRS, niso ponovno objavljali. Enako je bilo z manjšim delom dokumentov iz *Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov: del 6: Borbe v Sloveniji*. Tudi ti so sedaj objavljeni v tej dodatni knjigi.

Želja po vsebinsko čimbolj zaokroženi in popolni seriji ter dejstvo, da zbornika *Jesen 1942* že dolgo ni več mogoče dobiti, sta privedla do uredniške odločitve za ponovno objavo že objavljenih dokumentov in vključitev nekaterih še neobjavljenih pomembnejših dokumentov. Ob tem pa je uredništvo odpravilo tudi pomembno "pomanjkljivost", saj nekateri dokumenti v *Jeseni 1942*, enako kot v prvih knjigah DLRS, žal niso bili objavljeni v integralni obliki; posamezni deli dokumentov so bili namreč izpuščeni, na kar pa je takratno uredništvo v ustreznih opombah sproti opozarjalo. Sedaj so ti dokumenti objavljeni v celoviti obliki in nam med drugim omogočajo vsebinsko analizo prvotno izpuščenih delov, le-ti pa nam odgovarjajo, zakaj je bila njihova objava takrat neprimerna, nezaželena oziroma nedopustna. Pri pregledu izpuščenih tekstov pridemo do sicer pričakovanega odgovora glede za takratni čas spornih vsebin. Vsebujejo namreč kritične ocene o delovanju posameznih oseb, političnih forumov in partizanskih poveljstev ali partizanskih enot nasploh. Velikokrat pa izpuščena besedila zadevajo najbolj občutljiva vprašanja, kot so sektaštvo komunistov, nezaupljiv odnos komunistov do posameznih pripadnikov t. i. zavezniških skupin v OF ali skupin v celoti, usmrtitve resničnih ali domnevnih nasprotnikov OF in komunizma. Z izpuščanjem osebno in politično občutljivih vprašanj ter dejanj se je po vojni na ta način poskušala vzdrževati pozitivna in celo idealizirana podoba odporniškega gibanja kot celote in komunistične partije še posebej. Med bolj opazne primere nepopolnega objavljanja, če se omejimo samo na en primer, sodi na primer pismo Edvarda Kardelja z dne 27. novembra 1942 Francu Leskošku (sedaj objavljeno kot dok. št. 96; v *Jesen 1942* dok. št. 180), ki govori o partizanskih in vosovskih usmrtitvah, v njem pa je tudi poimensko naveden atentator na dr. Lamberta Ehrlicha in dr. Marka Natlačena.

Pričujoča knjiga prinaša večinoma dokumente osrednjih organov. Poleg nekaj dokumentov glavnega štaba partizanske vojske, izvršnega odbora OF in vrhovnega plenuma OF so tu predvsem pisma, navodila in poročila članov centralnega komiteja KPS in še zlasti člana politbiroja centralnega komiteja KPJ Edvarda Kardelja, kar nedvomno govori o njeni pomembnosti. Prvič je na primer objavljeno poročilo sekretarja centralnega komiteja KPS Franca Leskoška centralnemu komiteju KPJ z dne 7. januarja 1942 (dok. št. 1), ki govori o vdoru gestapa v partijsko organizacijo na Štajerskem in o izdajah aretiranih komunistov, pri čemer so se nekatere obtožbe o izdajstvu kasneje izkazale kot neutemeljene. Na strokov-

nem mestu je prvič objavljeno tudi slovito Kardeljevo pismo Ivanu Mačku z dne 1. oktobra 1942 (dok. št. 19), v katerem med drugim naroča: "Belo gardo uničujte neusmiljeno... Duhovne v četah vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce i.t.d. ter zlasti tudi kulake in kulaške sinove." Med prvič objavljenimi dokumenti velja opozoriti še na pismo Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča z dne 18. februarja 1943 krščanskim socialistom v Ljubljano (dok. št. 129), v katerem očitata krščanskim socialistom izkořiščanje Osvobodilne fronte za utrjevanje lastnih skupinskih pozicij in zapostavljanje skupnega boja, ali pa na pismo poverjenika izvršnega odbora OF in centralnega komiteja KPS za Primorsko dr. Aleša Beblerja z dne 20. aprila 1943 tajniku Jugoslovanskega odbora iz Italije dr. Ivanu Rudolfu (dok. št. 135), s katerim ga skuša pridobiti za OF.

Kljub v podnaslovu naznačenemu širšemu časovnemu razponu pa glavnina dokumentov izhaja iz jesenskega obdobja leta 1942, ki ga je označevalo prilagajanje delovanja vodstva odporniškega gibanja novim razmeram, ki so nastopile po siloviti italijanski ofenzivi poleti 1942. Le-ta je povzročila krizo v odporniškem gibanju tako na politični kot vojaški ravni, odporništvo pa je bilo soočeno še z oboroženim nastopom protirevolucije oziroma stanjem državljanske vojne. Ukrepi vodstva za konsolidacijo razmer, kar je tudi rdeča nit vseh dokumentov iz tega obdobja, so zadevali reorganizacijo partizanske vojske in stopnjevanje njene bojne učinkovitosti ter ofenzivnosti, pri čemer naj bi začasno postale glavni cilj njenih napadov postojanke vaških straž. Na političnem področju so bili ukrepi usmerjeni k utrditvi enotnosti in razširitvi OF, s čimer je povezan sklic vrhovnega plenuma OF in konference Delavske enotnosti novembra 1942 v Ljubljani ter poskusi pridobiti za OF politično sredino. Med dokumenti iz tega razdobja velja posebej izpostaviti troje obsežnih poročil, ki so jih decembra 1942 poslali Kardelj, Kidrič in Boris Kraigher centralnemu komiteju KPJ (dok. št. 125, 126, 127) in podajajo obširno analizo odporniške akcije in političnih procesov v Sloveniji leta 1942, s poudarkom na Ljubljanski pokrajini.

Vida Deželak Barič

Lisa Rettl, Werner Koroschitz, Ein korrekter Nazi : Oskar Kraus : NS-Oberbürgermeister von Villach : Kärntner Erinnerungsk(r)ämpfe. Villach/Beljak: Edition Kärnöl - Klagenfurt/Celovec: Drava 2006, 229 strani, ilustrirano.

To knjigo je izzval sprehod. Novi spomenik je zmotil oba avtorja in ju spodbudil k obširnemu raziskovanju. Spomenik je poklon Oskarju Krausu, "brambovcu in akcijskemu vodji koroškega hajmatdinstina za Beljak". Vendar Kraus ni bil niti "akcijski vodja koroškega hajmatdinstina za Beljak" ("KHD Einsatzleiter Villach") niti sicer vidna oseba iz časa plebiscitnih bojev po prvi svetovni vojni, kot je ugotovil direktor Beljaškega mestnega muzeja Dieter Neumann v poteku razprav okoli spomenika. Na funkcijo, ki jo je Kraus dejansko izvrševal, pa na spomeniku ni bilo nobenega namiga. V letih 1938-45 je bil namreč nacistični nadžupan Beljaka. Vendar to dejstvo ni motilo nikogar, ki se je s spomenikom in zgodovino njegovega nastanka ukvarjal.